

ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ ЭЛЕМЕНТЛАРИ

Алимов Комилжон

Андижон давлат педагогика институти

мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: *Ҳуқуқий маданият фақат ёзма қонунлар ва суд қарорлари ҳақида эмас, балки қонун билан боғлиқ норасмий амалиётлар, анъаналар ва эътиқодларни ўз ичига олади.*

Калит сўзлар: *Ҳуқуқий маданият, ҳуқуқ, ҳуқуқий тарбия, ижтимоий маданият, суд қарорлари, ҳуқуқий тизим.*

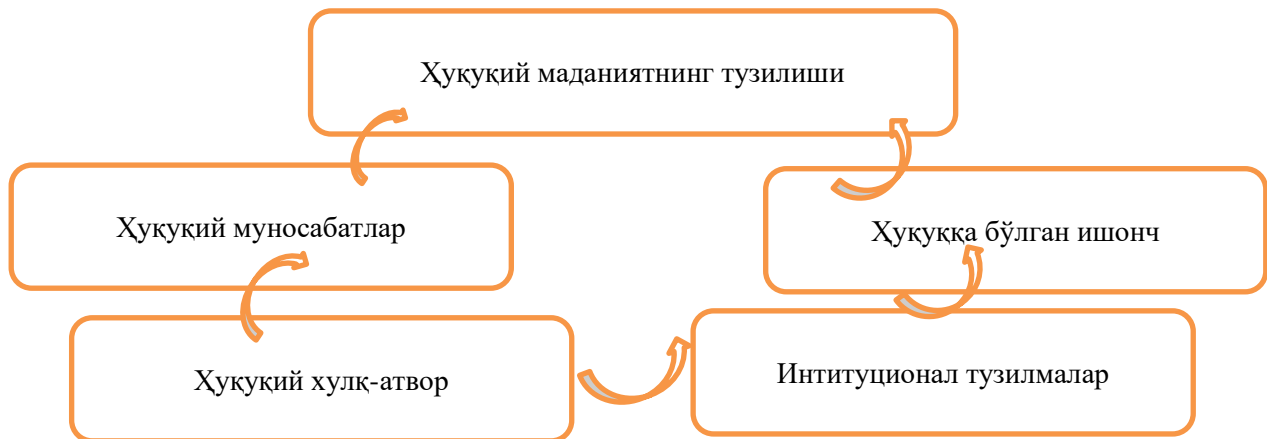
Ҳуқуқий маданият деганда шахслар ва жамиятларнинг ҳуқуқ ва ҳуқуқий институтларга бўлган муносабати, кадриятлари ва тасаввурлари тушунилади. У инсонларнинг ҳуқуқий жараёнларга қандай қарашларини, уларнинг ҳуқуқий тизимлар билан ўзаро муносабатларини ва адолатдан кутишларини ўз ичига олади. Ҳуқуқий маданият қонунлар қандай яратилиши, талқин қилиниши ва ижро этилишини шакллантиради, ҳуқуқий тизимнинг умумий функционалигига таъсир қилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев шундай деган эди: “Биз жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш борасидаги ишларимизни узлуксиз давом эттиришимиз зарур.

Ҳуқуқий тарбияни мактабгача таълим тизимидан бошлашимиз, бу борадаги илк кўникмалар она алласи каби фарзандларимиз қалбидан умрбод жой олиши даркор.¹” Давлатимиз раҳбари томонидан ҳуқуқий маданиятни юксалтириш давлат сиёсатининг муҳим йўналиши сифатида белгиланган. Шу сабабли ҳам ушбу мақолада биз ҳуқуқий маданиятнинг келиб чиқиши, унинг таркибий қисмлари ва унинг жамият ҳаётининг турли жабҳаларига,

¹ <https://president.uz/uz/lists/view/3119> - Конституция ва қонун устуворлиги – ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятининг энг муҳим мезонидир. Мурожаат этилган сана: 05.06.2023 й.
www.tadqiqotlar.uz

сиёсий барқарорликдан тортиб, ижтимоий нормалар ва хатти-харакатларга қандай таъсир қилишини ўрганамиз.

Ҳуқуқий маданият фақат ёзма қонунлар ва суд қарорлари ҳақида эмас, балки қонун билан боғлиқ норасмий амалиётлар, анъаналар ва эътиқодларни ўз ичига олади. Бу кенгроқ сиёсий ва ижтимоий маданиятнинг ажралмас қисми бўлиб, ҳуқуқнинг кундалик ҳаётга қандай интеграциялашганлигини акс эттиради. Ҳуқуқий маданият тарихий, иқтисодий ва ижтимоий омилларга қараб турли мамлакатлар, минтақалар ва ҳатто жамоаларда сезиларли даражада фарқ қилиши мумкин. “Ҳуқуқий маданият” атамаси биринчи марта XX асрда ҳуқуқшуносликда, айниқса ҳуқуқий антропология ва ҳуқуқ социологияси фанида кенг муҳокама қилинган. Лоуренс Мейер Фридман² ва Адамсон-Хёбел³ каби олимлар ҳуқуқий тизимлар жамиятларнинг маданий тузилишига қандай чуқур сингиб кетганлигини ўрганиб, ҳатто ўхшаш ҳуқуқий базалар ҳам маҳаллий урф-одатлар, қадриятлар ва меъёрларга қараб турлича фаолият кўрсатиши мумкинлигини таъкидладилар.

1-расм. Ҳуқуқий маданиятнинг таркибий тузилиши

Ҳуқуқий маданият тушунчасини ташкил этувчи бир қанча асосий компонентлар мавжуд. Буларга қуйидагилар киради:

Ҳуқуқий муносабатлар - шахсларнинг қонун ва ҳуқуқий институтларга қандай қарashi, улар хурмат ва ишончдан тортиб, беадаблик ва эътиборсизликкача бўлиши мумкин. Мисол учун, ҳуқуқий қонунийлик

² The Big Trial: Law As Public Spectacle, Lawrence: University Press of Kansas, 2015/

³ Llewellyn K., and E. A. Hoebel. 1941. The Cheyenne Way: Conflict and Case Law in Primitive Jurisprudence. Norman, OK: University of Oklahoma Press.

даражаси юқори бўлган жамиятларда одамлар қонунларни адолатли ва адолатли деб билишади ва шунинг учун уларга кўпроқ риоя қилишади.

Ҳуқуққа бўлган ишонч - жамиятнинг ҳуқуқий хулқ-атвор нуқтаи назаридан шахсларга кўядиган умидларидан иборат бўлиб, тўғри, адолатли ёки мақбул деб ҳисобланган нарса маданиятлар орасида фарқ қилиши мумкин, бу қонунларга қандай риоя қилиш ва уларга риоя қилишига таъсир қилади.

Ҳуқуқий хулқ-атвор – бу шахслар ва ташкилотларнинг ҳуқуқий тизим билан ўзаро муносабатини ўз ичига олади. Одамлар қонунга риоя қилишни, унга қарши чиқишни ёки унинг атрофида ишлашни танлайдиларми, бу ҳукмрон ҳуқуқий маданиятни акс эттириши мумкин.

Институционал тузилмалар - одил судловни амалга оширувчи институтлар, масалан, судлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва назорат қилувчи органлар ҳуқуқий маданиятнинг марказидир. Ушбу тузилмалар нафақат амалдаги ҳуқуқий нормаларни акс эттиради, балки уларни амалиётни ўрнатиш ва ҳуқуқий хатти-ҳаракатларга таъсир қилиш орқали шакллантиради